

Bursalı Mutasavvıf Tarihçi Mehmed Şemseddin Efendi ve Seyahatnamesi “Dildâr-ı Şemsî”

Yusuf Kabakçı

Vaiz, İnegöl/Bursa

Özet

Mehmed Şemseddin (ULUSOY) Efendi, 1866’da Bursa’da doğmuş bir mutasavvıf tarihçidir. Özellikle Bursa şehrinin kültürel hayatıyla ilgilenmiş ve çoğunluğu Bursa’yla ilgili olmak üzere muhtelif konularda yirmiden fazla eser yazmıştır. Çocukluğunda babasının memuriyeti, daha sonraki dönemlerinde de özel sebeplerle İstanbul, Selanik, Limni ve Midilli Adaları başta olmak üzere pek çok yolculuk yapmıştır. Bu yolculuklarda tuttuğu notlarını “Dildâr-ı Şemsî” adıyla seyahatnâme tarzında yazmıştır. Bu seyahatnâme gezilen yerlerin sosyo-kültürel hayatı ve özellikle tekke ve dergâhları hakkında verdiği bilgiler açısından önemlidir.

Abstract

Mehmed Şemseddin Efendi, a Sufi Historian of Bursa, and His Book of Travels “Dildâr-ı Şemsî”

Mehmed Şemseddin (Ulusoy) Efendi is a Sufi historian who was born in Bursa in 1866. He especially dealt with the cultural life in Bursa and wrote more than twenty books most of which is about Bursa. In his childhood because of his father’s appointments and later for some particular reasons, he traveled to many cities and

places; among them were Istanbul, Thessalonica, Limnos and Lesvos. He combined his notes taken down during these travels in his book of travels, Dildâr-ı Şemsî. This book is very significant for the knowledge given about the socio-cultural life and especially tekkes and dergâhs (dervish lodges) in the places visited.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Şemseddin Ulusoy, seyahatnâme, Dildâr-ı Şemsî.

Key Words: Mehmed Şemseddin Ulusoy, book of travels, Dildâr-ı Şemsî.

Giriş

En geniş anlamıyla insanın geçmişinden bahseden bilim dalı diye tarif edebileceğimiz tarih ilmi zaman içinde değişik insanların bilinçli veya bilinçsiz, az ya da çok, bölgesel veya evrensel katkılarıyla oluşmuştur. İdareciler tarafından görevlendirilen resmî tarihçilerden tutalım da asırlar öncesinden günümüze ulaşan herhangi bir tarihi eserin yapımında çalışan bir ustaya kadar pek çok kişinin bu işe katkısı vardır. Ancak ortaya koydukları eserlerin durumuna ve bu eserlerin günümüze ulaşip tarih literatürüne girip girmemesine göre söz konusu kişilerden bazıları bugün çok iyi bilinirken bazıları ise çok az veya hiç bilinmemektedir.

İşte Mehmed Şemseddin Efendi, yakın sayılabilecek bir zamanda, 9 Ekim 1936'da vefat etmesine, Bursa tarihinin hemen her alanıyla ilgilenmesine ve derlediği bilgileri değişik başlıklar altında yazarak tarihe kayıt düşmüş olmasına rağmen bugün Bursalılar tarafından bile çok fazla tanınmayan bir şehir tarihçisidir. Aynı zamanda Bursa Mısıri Dergâhının son postnişini olan Mehmed Şemseddin Efendi, başta "Bursa Dergâhları" olmak üzere Bursa'ya ait maddî ve manevî kültür değerlerinin birçoğuyla ilgilenerek Bursa tarihine ışık tutmuştur. Buna ilave olarak çocukluğundan itibaren değişik sebeplerle yaptığı yolculuklarında tuttuğu seyahat notlarını ve anılarını "*Dildâr-ı Şemsî*" adını verdiği seyahatnamesinde toplayarak tarih ilmine başka bir açıdan katkıda bulunmuştur.

Bu çalışma, Mehmed Şemseddin Efendi'nin hayatını, eserlerini tanıtmak ve bugüne kadar muhtevası üzerinde çalışılmayan *Dildâr-ı Şemsî* adlı seyahatnameyi¹ kısaca değerlendirmek gayesiyle hazırlanmıştır.

¹ *Dildâr-ı Şemsî*, tarafımdan Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır, bkz. *Dildâr-ı Şemsî*; U.Ü.S.B.E. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2006

I- Mehmed Şemseddin Efendi'nin Hayatı ve Eserleri

A- Hayatı

Mehmet Şemseddin Efendi, kendi dergâhı olan Bursa Mısırî Dergâhı'nı anlattığı *Gülzâr-ı Mısırî* isimli eserinin sonunda 22 Nisan 1915² tarihi itibarıyla son postnişin olarak kendi hayatını da anlatmıştır. Müellif bu otobiyografide özellikle kendi çocukluk dönemi, ailesi, hayatı ve çocuklarıyla ilgili başka yerlerde pek bulunamayacak bilgiler aktarmıştır.³ Hayatının 1915 senesinden vefat ettiği 1936 yılına kadar olan dönemle ilgili olarak en güvenilir ve ayrıntılı bilgilere ise yine kendi seyahatnamesi yani *Dildâr-ı Şemsî*'den öğrenmekteyiz.

Mehmed Şemseddin Efendi, 1866'da Bursa'da doğmuştur. Babası İsmail Nazîf Efendi'dir. 4-5 yaşlarında iken mahallelerinde bulunan Şeker Hoca mektebine devam etmiş ve 1892'de altı yaşında iken babasının memuriyeti sebebiyle ailece Aydın'a gitmişlerdir. Burada sekiz yaşında Kur'an'ı hatmetmiştir. 1895'de yine ailece İzmir'e geçmişler ve orada Sultaniye mektebine gitmiş ve bilahare Bursa'ya dönerek Rüşdiye mektebine devam etmiştir. Babasının Mihaliç (Karacabey) vergi ve nüfus memuriyetine tayininden dolayı ailesiyle birlikte Karacabey'e gitmiş ve Mihaliç Rüşdiyesi'nden 1880'de birincilik ile diploma almıştır. Aynı zamanda babasından Kırâat ve Akâid okuyarak kendini geliştirmiştir. Bu arada vergi ve arazi memurluğundan sonra nüfus idaresinde iki sene kadar yabancı komisyonunda yazıcılık yapmıştır. Babasının vefatından sonra Münzevî Dergâhı postnişini Vahyî Efendi'den Akâid ve Tasavvuf okumuş, Hikmet, Hey'et gibi ilimlerle meşgul olmuştur.

Atinalı Ali Rıza Efendi Dergâhı Şeyhi Mustafa Lütfullah Efendi'den tarikat usullerini ikmâl etmiştir. Tarikata intisabından ikmâl-i esmaya kadar olan süreci kendisi şu şekilde aktarmıştır:

30 Nisan 1888 Pazar günü birinci ism-i şerif ile bazı virdin telkîni.

25 Mart 1889 Pazartesi ikinci ism-i şerif ile bazı virdin telkîni.

2 Temmuz 1889 Pazartesi üçüncü ism-i şerif ile fûrûun telkîni.

2 Aralık 1890 Salı dördüncü ism-i şerif ile fûrûun telkîni.

14 Aralık 1892 Çarşamba beşinci ism-i şerif ile fûrûun telkîni.

² Şemseddin Efendi tarafından hicrî olarak kaydedilen bu ve bundan sonraki tarihler makale yazarı tarafından miladî tarihe çevrilmiştir.

³ Otobiyografinin tam metni için bkz. Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergahları Yadıgâr-ı Şemsî I-II*, haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy, Bursa 1997, s.10-14. Bu otobiyografi ayrıca da yayınlanmıştır, bkz. Kara, Mustafa "Bursalı Bir Tarihçi Mehmed Şemseddin (Ulusoy) Efendi", *UÜ İFD*, S.3, C.3, Bursa 1991, s.99-105

19 Ocak 1893 Perşembe ilbas-ı tac ve hırka edilip akşamı Regâib gecesinde cemiyet icrası.

20 Mart 1900 Cuma altıncı ism-i şerif ile bazı fûruât-ı esmâ telkini.

29 Eylül 1900 Cumartesi yedinci ism-i şerif ile fûruât telkini.

19 Ocak 1893 tarihinde Regaib Kandilinde Bursa'da bütün meşayih ve dervişlerin davet edildiği bir toplantı düzenlenmiş ve böylece Bursa Mısri Dergâhı postnişini olmuştur. 29 Eylül 1900 tarihinde ise tekmil-i esma etmiştir.

Babasının sağlığında 14 Mayıs 1886 tarihinde FındıkHzâde Raşid Ağa'nın kızı Feride ile evlenmiş ancak geçimsizlik nedeniyle 7 Kasım 1888 tarihinde ayrılmışlardır. 17 Ağustos 1887 tarihinde İstanbul Etyemez Dergâhı Şeyhi Ferid Efendi'nin halifelerinden olan ve 14 Mart 1888 tarihinde vefat ederek Sadî Dergah-ı Şerifi'ne defnolunan Şeyh Neş'et Efendi'nin kızı Sadberk hanımla evlenmiştir. Bu hanımından 24 Mart 1889 tarihinde Mehmed Taceddin, 17 Mayıs 1890 tarihinde Mehmed Zeynelabidin, 19 Şubat 1898 tarihinde de Mehmed Ali Efdalüddin isimli üç oğlu dünyaya gelmiştir. Çok zeki ve becerikli bir çocuk olan oğlu Taceddin, çok hasta ve zayıf olduğundan 10 Ekim 1896 tarihinde vefat etmiştir. Mehmed Ali Efdaleddin'nin doğumunda annesi hastalanmış ve 32 gün sonra vefat etmiştir. Efdaleddin ise önce Bursa'da bulunan büyük halaları Kâtibe Hanım ve kızı Sırrıye Hanım tarafından idare edilmiş, halalarının vefatı üzerine süt anneye verilmiş ancak 30 Aralık 1898 tarihinde O da vefat etmiş ve dergâhın haziresine annesinin yanına defnedilmiştir. Şemseddin Efendi, oğlu Taceddin'in vefatına şu tarihi düşürmüştür:

İki çeşmim yaş ile tarihin yazdım Şemsi

Kumrî- veş uçdı cinâna vâh Tâceddîn vâh

Ortanca oğlu Zeynelâbidin 15 Ağustos 1909 tarihinde Ulu Cami imamı Hafız Es'ad Efendi'den hafız-ı Kur'an olmağa muvaffak olmuş ve İsmail Hakkı Dergâhı Şerifi şeyh-i sabıkı olan Faik Efendi'nin kızı Hâfız Şaziye Hanım'la evlenmiştir. 29 Aralık 1911 tarihinde Cuma günü Hüseyin Necmeddin ismiyle bir oğlu dünyaya gelmiştir.

İkinci eşinin vefatından sonra 5 Kasım 1899 tarihinde Sofya muhacirlerinden Mustafa Efendi'nin kızı Basiret Hanım'la evlenmiş ve 31 Temmuz 1900 tarihinde kızı Fatma Lemean dünyaya gelmiştir. 26 Mart 1902 tarihinde geçimsizlik sebebiyle bu eşinden de ayrılmış ve bu hanıma 7-8 yıl nafaka ödemiştir. 31 Temmuz 1902 tarihinde mahalle ahalisinden ve uzak akrabalarından Arpacızade Hacı İsmail Efendi'nin oğlu Hasan Bey'in kızı Fatma Hanım'la evlenmiş bu

eşinden 18 Eylül 1903 tarihinde kızı Hatice Tayan, 21 Mart 1906'da oğlu Mehmet Fehâmeddin, 11 Mart 1911'de ise kızı Emine Dıraşan dünyaya gelmişlerdir.

1884 Kasımında Pınarbaşı Mahallesi'ndeki İzzeddin Bey Camii hatipliği babasından kendisine intikal etmiş ve bu görevi vefatına kadar sürdürmüştür. Yine babasının vefatı ve dergâhın kendisine tevcihinden sonra Ulu Cami devirhanlığı, kardeşi kabul etmediği için kendisine verilmiştir. Dergâhın kendisine intikalinde çıkan sorunlar Bursa'da çözülemediği için İstanbul'a gitmiş ve İstanbul Meclis-i Meşâyih'inde imtihan edilerek dergâhın tam hissesini üzerine almıştır. 7 Mart 1906 tarihinde Mecidiye Caddesi'nin genişletilmesi için dergâhın Ulucami'nin kible tarafında bugünkü PTT binasının olduğu yerde bulunan 220 metrekarelik kısmı istimlak edildiğinden ve zararları telafi edilmediğinden⁴ iki yıl süreyle bu sorunun çözümünü için çalışmış ve harem dairesinin kısmen inşasına ve selamlık dairesine üç oda ilavesine muvaffak olmuş, caddeye bitişik hale gelen binanın altına yedi adet dükkan inşa ettirmiş ve böylece dergâhın masraflarına katkı sağlamıştır.

Mısri Dergâhı postnişinliği yanında bir süre de İsmail Hakkı Dergâhı ve Çarşamba Dergâhı'nı vekaleten idare etmiştir. 1 Ocak 1909 tarihinde İsmail Hakkı Dergâhı'nın başına geçen Cemaleddin Efendi'nin ve 25 Mayıs 1910 tarihinde Çarşamba Dergâhı'nın başına geçen Süleyman Sabri Bey'in yetiştirmelerinde büyük gayret göstermiştir. Dergâhın gelirleri az olduğu için Bursa Düyûn-ı Umûmiyesi'nde uzun yıllar müzâyede katipliği yapmış olan Mehmed Şemseddin Efendi, 1910'dan sonra bu görevi de bırakarak vaktini araştırmaya ve eser yazmaya harcamıştır.

7 Nisan 1911'de ilk teşkil olunan Tarih Encümeni'ne aza tayin edilmiştir. Yine Meclis-i Meşâyih, Donanma Cemiyeti ve Cihat komisyonu azalıklarında bulunmuştur. Bir ara Bursa Kütüphanesinin tasnif çalışmalarını yürüten Şemseddin Efendi, 1927'de kütüphaneleri teftiş ve tetkikle görevlendirilmiştir. 1932'de Halkevi Tarih Komisyonunda çalışmıştır. Soyadı kanunu çıktıktan sonra "Ulusoy" soyadını almıştır. Hayatı genelde maddî sıkıntılarla geçmiştir. Altmış lira ücretle Evkaf sicillerini tetkike memur edildiğine dair yazının Bursa'ya geldiği gün, tedavi için gittiği İstanbul'da 9 Ekim 1936 Cuma günü vefat etmiştir. Vasiyeti üzerine İstanbul

⁴ Bu esnada cereyan eden olaylar, Dergâhın tevcihi ve caddenin genişletilmesi meseleleri Dildâr-ı Şemsî'nin muhtelif sayfalarında tafsilatıyla anlatılmaktadır.

Merkez Efendi Kabristanı'nda Niyazi-i Mısri'nin kardeşi Şeyh Ahmed Efendi'nin yanı başına defnedilmiştir.⁵

Kendisi iyi bir şair olan Şemseddin Efendi, pek çok insanın vefatına şiir yazmış ve ebced hesabıyla tarih düşürmüştür. Tasavvuf Tarihçisi Mustafa Kara da bir vefa örneği olarak O'nun vefatı için biri hicrî, diğeri miladî olmak üzere iki tarih düşürmüştür:⁶

*Niyazi'nin yolunda dergâhda tekyenişin
Yadigâr vermek için Bursa'da küşenişin
Geldi üçler birlikde mahzûn bir edâ ile
Söylediler ki 'ah uçdı Şemseddîn postnişin'*
h.1355

*Bursa'nın tarihine tarih düşürdü Mısri
Yadigâr-ı Şemsî'yle bir de Gülzâr-ı Mısri
Çıksın on münadimiz söylesinler rihletin
İşte sizlere 'Tarih-i Şemseddin-i Mısri'*
m.1936

B- Tarihçi Olarak Mehmed Şemseddin

Mehmed Şemseddin Efendi'nin hayat hikâyesi otobiyografisinden istifade edilerek yukarıda verildi. Müellif bütün o gündelik işlerin, ailevî problemlerin ve ekonomik kaygıların arasında bir taraftan Bursa tarihinin hemen her yönüyle alâkalı aşağıda haklarında bilgi verilecek olan onlarca eser kaleme alırken diğer taraftan da birçok kez Bursa dışına yolculuk yapmıştır. Yolculukları arasında hiç şüphesiz Niyazi-i Mısri'nin medfûn olduğu Limni Adası ziyaretlerinin özel bir yeri vardır. Bu yolculuklar hakkında ayrıntılı bilgiler ise ikinci bölümde seyahatname tanıtılırken verilecektir.⁷

⁵ Dağlıoğlu, Hikmet Turhan, "M. Şemseddin Ulusoy", *Ülkü Halkevleri Dergisi*, S.53, C.IX, 1937, s.385

⁶ Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergahları*, s. 9

⁷ Mehmet Şemseddin Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında daha fazla bilgi için bkz: *Gülzâr-ı Mısri*, Mustafa Kara Özel Kütüphanesi; Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya-i Ebrar*, C.V, İstanbul Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nu,2309, s.109-115; Dağlıoğlu, Hikmet Turhan, "M. Şemseddin Ulusoy", *Ülkü Halkevleri Dergisi*, S. 53, C.IX, 1937, s. 385; Yücer, R.R. "M. Şemseddin Ulusoy", *Türkün Dergisi*, S.9, Bursa 1937, s.38-41; Fındıkoğlu, Z. Fahri, "Bursa Müverrihlerinden Mehmet Şemseddin'in Hayatı ve Eseri", *Uludağ Dergisi* S. 34, Bursa 1941, s.36-45; Baykal, Kazım, "Bursa Hakkında Yapılan Etütler", *Uludağ Dergisi*, S.83, Bursa 1947, s.25-27; İbnülemin Mahmud Kemâl, *Son*

Mehmet Şemseddin Efendi, genel manada tarih ilmiyle uğraşmak yerine özellikle doğup büyüdüğü ve her değeriyle hayatına yön veren Bursa şehrinin kendi yaşadığı döneme göre öncesini araştıran ve o güne ait değerlerini de sonraki nesillere aktarma kaygısı taşıyan bir kültür elçisidir. Mesela, *Dildâr-ı Şemsi*'de yolculuklarını ve şahit olduğu hadiseleri anlatırken bir gözlemci gibi aktardığı izlenimler, insanlar, kurumlar, şehirler vs. hakkında verdiği sayısal bilgiler, bir sosyolog gibi yaptığı değerlendirmeler ve bunları başkalarının da okuyup istifade edebileceği tarzda yazması eseri sıradan bir insanın hâtıratı olmaktan çıkarp tarihçiler için daha değerli bir kaynak haline getirmiştir.

Mehmet Şemseddin Efendi, kitabedeki bir yazının seb'a mı, tis'a mı (Arapçada yedi ve dokuzun harflerle yazılışları birbirine benzer) olduğunu anlamak için birkaç defa Yıldırım Camii'ne gidecek kadar ince eleyip sık dokuyan, metre yerine daima adımı kullanacak kadar muhafazakâr, Bursa'ya gelen yabancıların kendisini Şark dekorları içinde bir motif olarak görüp fotoğrafını çekecekleri kadar özgün, Bursa tarihi üzerindeki derin ilgisi yüzünden ara sıra Bursa'ya gelen Halil Ethem, Nüzhet Sabit, İbnülemin Mahmud Kemal İnal gibi zatların ziyaretine gidecekleri ve "canlı Bursa tarihi" diye anılacak kadar Bursa'nın geçmişine vâkıf bir insandır.⁸ Bursa Ulu Camii'nin kubbelerinin sayısı hakkında meşhur *Hammer Tarih*'nde yanlış bir bilgiye rastladığında hafızasına güvenmek yerine önce gidip sayacak, yine yanlış gördüğünde acaba '1270 depreminden sonra değişmiş olabilir mi?' diye önce *Güldeste*'ye, sonra da *Evliya Çelebi seyahatnamesi*'ne bakacak kadar⁹ muhakkik bir kaynaktır. Yine O, ölüm döşegindeyken bile fotoğrafı çekilmek istediğinde oğluna: "saçımı sakalımı düzelt, fotoğrafım güzel çıksın"

Asır Türk Şairleri, C.IV, İstanbul 1988, s.1808; Tatçı, Mustafa, "Mehmed Şemseddin Mısri'nin Bir Risalesi," *Tarih ve Toplum*, S.97, 1992, s.48-51; Akarsu, Kamil-Tatçı, Mustafa, "Mehmet Şemseddin Efendi'nin Makaleleri: Vahdet-i Vücut," *Yedi İklim* (Bursa Özel Sayısı) C.V, S.40, 1993; Akarsu, Kamil - Tatçı, Mustafa, "Mehmet Şemseddin Efendi'nin Makaleleri: Tekâyâ", *Yedi İklim* C.V, S.42, 1993; Akarsu, Kamil- Tatçı, Mustafa, "Mehmet Şemseddin Efendi'nin Makaleleri: Osman Gazi ile İlgili Bir Nutuk," *Yedi İklim* C.V, S.43; 1993; Akarsu, Kamil- Tatçı, Mustafa, "Mehmet Şemseddin Efendi'nin Makaleleri: Din-Vatan," *Yedi İklim* C.VI, S.46, 1993; Akarsu, Kamil-Tatçı, Mustafa, "Mehmet Şemseddin Efendi'nin Makaleleri: Kur'an," *Yedi İklim* C.VI, S.47, 1993 Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergahları Yadıgâr-ı Şemsi I-II*, haz. Kara, Mustafa- Atlansoy, Kadir, Bursa 1997, s.520; Atlansoy, Kadir, *Bursa Şairleri*, Bursa 1998, s.117-119; Kaplanoğlu Raif, "Mehmet Şemsettin Ulusoy'un Kitapları: Hâkisâr-ı Şemsi", *Bursa Araştırmaları Kent Tarihi ve Kültürü Dergisi*, Bursa 2003, S. II, s.56-57

⁸ Yücer, a.g.m., s. 38-39

⁹ Fındıkoğlu, a.g.m., s. 41

diyecek kadar intizamlı,¹⁰ gayri müslimleri kıramayacak kadar nazik, birçok işi bir arada götürmesine rağmen pek çok eser yazacak kadar ve 62 yaşında olduğu halde harf inkılâbının çıkmasından çok kısa bir süre sonra Latin alfabesini öğrenecek kadar gayretli bir insandır.¹¹ Bu gayreti neticesinde de aşağıdaki eserleri vücuda getirmiştir.

C- Eserleri

Mehmet Şemsettin Ulusoy, aşağıda görüleceği üzere bir çok eser yazmış ancak bütün eserlerine kendi adına muzaf olacak isimler vermiştir. *Yâdigâr-ı Şemsî*, *Karâr-ı Şemsî*, *İftihâr-ı Şemsî* gibi. Yazmış olduğu eserler alfabetik olarak şöylece sıralanabilir:

1. *Bahâr-ı Şemsî*: Bir çeşit tezkeredir ve Bursalı İsmail Belîğ'in *Güldeste-i Riyaz-ı İrfan* adlı eserinin devamı niteliğindedir. On dokuzuncu asrın ikinci yarısından itibaren Bursa'da ve Türkiye'de yetişmiş ulema ve hulefanın biyografilerini içermektedir.
2. *Bergüzâr-ı Şemsî*: Müellifin çeşitli konulardaki makalelerini topladığı eseridir.
3. *Devvâr-ı Şemsî*: Bursa medreseleri hakkındadır.
4. *Diyâr-ı Şemsî*: Bursa Tarihine ait 800 sayfalık bir eserdir. Müellifin en önemli eserlerinden birisidir.
5. *Ebrâr-ı Şemsî*: Mevlid-i Nebvî, Miraç, Mevlid-i Ali, Mevlid-i Fâtıma, Mevlid-i Hüseyin'den ibarettir. Bu eseri de O'nun Süleyman Çelebi'den beri devamde gelen Mevlitçilik geleneğini devam ettirdiğini gösteriyor. Bu eser 1924 yılında Mısır'da basılmıştır.
6. *Eş'âr-ı Şemsî*: Müellifin kendi şiirlerinden oluşan bir Divan'dır.
7. *Ezhâr-ı Şemsî*: Bursalı veya Bursa'ya mensup şairlerin terceme-i hallerini kapsar.
8. *Gamhâr-ı Şemsî*: Bursa'ya ait hikaye ve fıkralardan bahseder.
9. *Gülzâr-ı Mısırî*: Niyazi-i Mısırî'nin tafsilatlı hayat hikayesini, O'ndan sonraki Mısırî Halifelerinin isimlerini ve hayatlarını anlatmaktadır.

¹⁰ Dağhoğlu, a.g.m., s. 385

¹¹ 3 Kasım 1928'de Latin alfabesinin kabulünden sonra Bursa Belediyesi tarafından açılan yeni harfler kursuna devam ederek hemen 3 ay sonra (2 Şubat 1928'de) belge almıştır.

10. *Hâkisâr-ı Şemsî*: Bursa Türbelerini anlatmaktadır. Bursa'daki bütün sûfî, selatîn, şeyhü'l-İslam vs. türbelerin anlatıldığı 254 sayfalık bir eserdir.¹²
11. *İftihâr-ı Şemsî*: Ehl-i beyt hakkındaki şiirleri kapsar.
12. *İhtâr-ı Şemsî*: Eski devirlerle yeni devri mukayese eder.
13. *İhtiyâr-ı Şemsî*: Eski şairlerden beğendiği şiirleri toplamıştır.
14. *İntizâr-ı Şemsî*: Bursa'ya ait batıl itikatları ve hurafeleri anlatır.
15. *İtimâr-ı Şemsî*: Bursa Ulucamii'ndeki yazıları ve tarihçelerini aktarır.
16. *İ'tizâr-ı Şemsî*: Kendi zamanında çıkan "*Akl-ı Selîm*" isimli esere cevap niteliğindedir.
17. *İztrâr-ı Şemsî*: Sosyal hayatı ve sosyal hayattaki noksanları gösteren bir çalışmadır. Bursa'da "Yeni Fikir Gazetesi"nde Ağababa müstear ismiyle bir kısmı neşredilmiştir.
18. *Karâr-ı Şemsî*: Bursa mezarlıklarındaki meşhur kişilerin isimleri, hangi kitaplarda terceme-i hallerinin bulunduğu, medfenlerinin belli olup olmadığını gösteren önemli bir eserdir.
19. *Medâr-ı Şemsî*: Bursa Camileri ve kitabeleri hakkındadır.
20. *Misbâr-ı Şemsî*: Bazı kişilerin doğumları, vefatları veya inşa edilen binalar için yazdığı tarih manzumelerini ihtiva eder.
21. *Mi'yâr-ı Şemsî*: Okuduğu tarih kitaplarındaki yanlışlıkları düzelttiği bir eseridir. Bu eserin bir bölümü 1932'den kapandığı güne kadar "Yeni Fikir Gazetesi"nde R.R. Yücer tarafından "Tarih Yanlışlıkları" başlığıyla yayınlanmıştır.¹³
22. *Yâdigâr-ı Şemsî*: Bursa'da o dönem için mevcut olan tekke ve zaviyeleri ve buralarda görev yapan meşâyih-i kiramı ayrıntılı bir biçimde anlattığı eseridir. İki cilt halinde olan bu eserin 274 sayfadan oluşan birinci cildi Arap Alfabetiyle 1916'da Abbas Halim Paşa'nın yardımıyla basılmış, geliri Bursa Dârü'l-acezesi'ne bırakılmıştır.¹⁴ Müellifin en önemli eserlerinden birisidir.
23. ***Dildâr-ı Şemsî***: Seyahatnâme. Bu eser hakkında aşağıda geniş olarak bilgi verilecektir.

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz: Kaplanoğlu, a.g.m., s. 56-57

¹³ Yücer, a g m., s.39, Fındıkoğlu, a.g.m., s.40

¹⁴ Bu eser basılmıştır, bkz: Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî I-II*, haz. Kara, Mustafa- Atlansoy, Kadir, Bursa 1997

Mehmed Şemseddin Efendi, tarihçilerin asıl işlerini yapmayıp şahsî çıkar peşinde olmalarından şikâyetle mühim gördüğü kişi kurum vs.yi araştırmayı ve kayda geçmeyi kendisine tarihî bir vazife saymasına ve bu kadar velûd olmasına rağmen maalesef sağlığında *Yadigâr-ı Şemsî*'nin birinci cildinden ve *Mevlid*'inden başka bir eseri basılamamıştır.

Mehmed Şemseddin Efendi'nin bir şeyh olduğu ve eserlerinden eski harflerle yalnız *Yadigâr-ı Şemsî*'nin bir kısmı ile *Mevlid*'inin basılmış olduğu dikkate alındığında sadece tasavvuf ve tarikatların tarihiyle ilgilendiği düşünülebilir, ama bu yanlış bir değerlendirme olur. Çünkü O, çok yönlü bir insandır. Hayatı ve eserleri dikkatlice incelendiğinde O'nun, tasavvufî hayatın esas alındığı bir ailede ve gelenekte yetişen ve bu geleneği sürdüren bir mutasavvıf, Pınarbaşı İzzettin Camii'nin hatipliğini elli yıl boyunca yapan bir din adamı ve ayrıca Bursa tarihinin hemen her yönüyle ilgilenen bir şehir tarihçisi olduğu kolayca anlaşılabacaktır.

Onu emsallerinden ayıran bir başka özelliği ise tekke ve zaviyeler kapatıldığı (30 Kasım 1925) ve birçoklarının hayata küserek köşesine çekildiği ve pasif kaldığı bir dönemde bile mevcut şartlar altında ne yapılabilir gayesiyle çok kısa bir sürede yeni harfleri de öğrenerek faaliyetlerine ölünceye dek devam etmiş olmasıdır. Nitekim *Dildâr* da bu dönemde kaleme alınmıştır.(1929) Kendi yazdıklarının yanında aynı zamanda zengin bir kütüphaneye de sahip olan Mehmed Şemseddin Efendi, türbedârların ve kütüphanecilerin para için eserleri satmalarından şikayet etmiş, zorluklara rağmen İstanbul'da oluşturulan kütüphane ve müzelere hayranlığını dile getirmiş, bu tür kurumların Bursa'da o zaman için teşekkül ettirilememiş olmasından duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir. Kendisi de kitap, doküman, eşya vs oluşan kapsamlı bir koleksiyon meydana getirmiştir.

II- Dildâr-ı Şemsî

A- Eser Hakkında Teknik Bilgiler

Şemseddin Efendi, tıpkı diğerlerinde olduğu gibi seyahat notlarını derlediği kitabını da kendi ismine muzaf olarak isimlendirmiş ve Dildâr-ı Şemsî adını uygun görmüştür. Ancak bu eserine Farsça, sevgili anlamına gelen 'dildâr'¹⁵ ismini vermiş olması hatıralarına özel bir ilgi duyduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

¹⁵ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1996, s.186

Mehmet Şemsettin Efendi çok okuyup yazmasının yanında titizliğiyle de bilinen, eskilerine düşkün, muhafazakâr bir insandır.¹⁶ Bu yüzden de elde ettiği bilgiler kadar belgelere de önem vermiş ve binlerce dokümanlık bir arşiv oluşturmuştur. Tekkelerin kapatıldığı 1925 yılında buralardaki kitapların Maari'fe (Milli Eğitim Bakanlığı) devredilmesine ilişkin karar çıkıp da kendisinden Mısri Dergahı'ndaki kitapları devretmesi istendiğinde bunların şahsî malı olduğunu söyleyerek teslim etmemiştir.¹⁷ Kendi yazdığı veya satın aldığı kitaplardan ve daha başka belge ve dokümanlardan oluşan koleksiyonu 1936 yılında vefatıyla oğlu Fehameddin Ulusoy'a geçmiştir. Fehamettin Bey babasından devraldığı bu mirası zayi etmeden korumuş ancak 1984 yılında onun da vefat etmesiyle yaklaşık dört bine yakın kitap, fotoğraf ve çeşitli belgelerden oluşan koleksiyon torunu Mecdi Ulusoy'a geçmiştir. Mecdi Ulusoy da bu dokümanları koleksiyoner aynı zamanda bugün Bursa Kent Müzesi'nin idareciliğini de yapan Ahmet Ö. Erdönmez'e devretmiştir.¹⁸ İşte 1929'da kaleme alınan *Dildâr-ı Şemsî* 75 yıllık bir serüvenin ardından 2004 yılında Ahmet Ö. Erdönmez'in de müsaade etmesiyle bir yüksek lisans çalışmasına konu olmuş ve böylece gün yüzüne çıkarılmıştır. Eser, söz konusu Yüksek Lisans Tezinde doğrudan müellif hattı esas alınarak çalışılmıştır. Bildiğimiz kadarıyla başka bir nüshası da yoktur. Hiçbir şekilde kopyası alınmadan, tek nüsha halindeki orijinalinden peyderpey çalışılarak transkripsiyonu tamamlanmıştır.¹⁹

Şemseddin Efendi, *Dildâr-ı Şemsî*'nin 332. sayfasında belirttiği üzere seyahatleri boyunca tuttuğu notlarını 31 Ocak-12 Nisan 1929 tarihleri arasında Osmanlı Türkçesi'yle seyahatname tarzında yazmıştır. Eserin bazı sayfalarının altına kurşun kalemle düştüğü tarihler müsveddelerini temize geçtiği günleri işaret etmektedir. Eser, 15×19cm boyutlarında olup toplam 706 sayfalık beyaz ve çizgili bir deftere yazılmıştır. 3 cm kalınlığı ve 7 cm.lik kapak ayracı olan bu defterin ilk 371 sayfasını *Dildâr* teşkil etmektedir. Diğer bölümler ise sırasıyla şunlardır:

İnkisâr-ı Şemsî: Niyazi-i Mısri'nin *Mevâidü'l-irfan* adlı eserine yapılan yorumlara dair, 24 sayfa.

Zü'l-fikâr-ı Şemsî: Çeşitli konulardaki yazıları, 44 sayfa.

İ'tikâr-ı Şemsî: Muhtelif dinî konular, 38 sayfa.

İ'timâr-ı Şemsî: Ulu Cami ve içindeki yazılara dair, 30 sayfa.

¹⁶ Yücer, R.R. "Mehmet Şemsettin Ulusoy" *Türkün Dergisi*, Bursa 1937, S. 9, s. 38

¹⁷ Yücer, a g m, s.39.

¹⁸ Bu eserler Ahmet Ö. Erdönmez tarafından muhafaza edilmektedir.

¹⁹ Yusuf Kabakçı, a.g.t., s.38-279

Gam-güsâr-ı Şemsî: Manzûm, 7 sayfa.

İzmâr-ı Şemsî: Manzûm, 17 sayfa.

İzhâr-ı Şemsî: Manzûm, 16 sayfa.

Bî-dâr-ı Şemsî: İlmihal bilgileri, 22 sayfa.

İhsâr-ı Şemsî: Ramazan-ı şerifin, vaaz ve hutbelerin değeri, 20 sayfa.

İ'tizâr-ı Şemsî: Niyazi-i Mısri'nin *Divan*'ı ile ilgili görüşler, 13 sayfa.

İzdirâr-ı Şemsî: Câmi adabı ve ahlâkî meselelere dair, 36 sayfa.

İktiyâr-ı Şemsî: Sayılara dair, 68 sayfa. (Toplam 706 sayfa)

Eserin cilt kısmına yapıştırılan etiket ve içindekiler sayfasının altına büyükçe yazılan 101 rakamı bu eserin Mehmet Şemsettin Efendi'nin hususî kütüphanesindeki sıra numarasını göstermektedir.

B- Eserin Mahiyeti

Dildâr-ı Şemsî, seyahatname olmanın yanında aynı zamanda Şemseddin Efendi'nin hatıratı ve hayat hikayesinin özeti mahiyetindedir. Bu nedenle eserin muhteviyatını ve seyahatlerin mahiyetini ayrıntılı olarak aktarmak konunun uzamasına sebep olacağından bunun yerine eserin fihristini aktardıktan sonra müellifinin hayat macerasına göre dönem dönem, sadece yolculuk yaptığı yerleri ve tarihleri belirtmek yeterli olacaktır. Zaten bütün yolculukların ayrıntıları seyahatnamenin kendisinden öğrenilebilir.

Dildâr-ı Şemsî'nin fihristi:

Sahife

2	Mukaddime
3	Pederimin terceme-i haliyle Aydın'a memuriyeti
9	Mihaliç'a azimetimiz
10-11	İstanbul'a üçüncü ve dördüncü seferim
11	İstanbul'a beşinci seferim ve Meşihat imtihanım
22	Meşihata getirdiğim emir-nâme
26	İstanbul'a altıncı seferim
30	Limni'ye birinci ziyaretim
35	İstanbul'a yedinci azimetim
39	Limni'ye ikinci seferim Mudanya tarikiyle
79	Üçüncü azimetim Midilli tarikiyle

- 102 Midilli'ye ikinci azimetim
111 İznik'e birinci ziyaretim
115 Limni'ye dördüncü, Midilli'ye üçüncü seferim
139 Limni'ye beşinci, Midilli'ye dördüncü ziyaretim
150 Limni'ye altıncı, Midilli'ye beşinci ziyaretim
178 İstanbul'a azimetim
196 Limni'ye yedinci, Midilli'ye altıncı defa seferim
254 İznik'e ikinci azimetim
264 İstanbul'a azimetimiz ma'a aile
290 Urla'ya oğlumla azimetimiz
320 İnegöl'e ve Çitli'ye oğlumla azimetimiz
323 Urla'ya ikinci seyahatim
332 Görüştüğüm meşayih, ulema, vesaire
Şimdi bu seyahatleri dönem dönem kısaca aktaralım:

I- Osmanlı Dönemi Seyahatleri

A- Çocukluk Dönemi

M. Şemseddin Efendi'nin babası İsmail Nazif Efendi, Bursa Emlak Kalemî'nde memur olarak çalışırken 1279'da Aydın'a tayini çıkar ve Şemseddin Efendi altı yaşında iken ailesiyle birlikte önce İzmir'e, orada 13 gün kaldıktan sonra da deniz yoluyla Milas Kasabası'na gider. Babasının işi gereği Milas ve civarındaki Köşk, Sultan Hisar gibi kasabalarda bulunarak bu bölgede üç buçuk sene kadar yaşar. Daha sonra babası memuriyetten çıkarılır ve İzmir'e döner. İzmir'de beş ay kaldıktan sonra 1293'te Bursa'ya avdet eder. Bu sırada 93 Harbi diye meşhur olan Osmanlı-Rus Savaşı neticesinde Bursa'ya birçok bölgeden muhacirler geldiği için babası tekrar muhacir komisyonunda görevlendirilirse de bir müddet sonra Karacabey vergi memurluğuna tayin edilir. Ailesiyle üç yıldan fazla bir süre Karacabey'de kaldıktan sonra tekrar Bursa'ya döner. Babası 1882'de memuriyetten istifa eder.

B- Gençlik Dönemi

Kasım 1884'de Pınarbaşı'ndaki İzzettin Bey Camii hatipliğini babasından devralır. Ancak berat işlemlerinin takibi için 1886 senesi Ekiminde İstanbul'a gider, işlemleri tamamlayarak iki hafta sonra Bursa'ya döner ve bu hatiplik görevini vefat edinceye kadar

sürdürür. Babası 10 Ocak 1888'de Bursa'da vefat eder ve dergâhın haziresine defnedilir. Şemseddin Efendi o yıl İstanbullu Veznedar Cemil Efendi ile İstanbul'a giderek Ramazanı İstanbul'da geçirir. Babasının vefatını takiben dergâhın kendisine devri süreci uzadığı için 29 Ekim 1889'da emr-i meşihat için tekrar İstanbul'a gider, Meclis-i Meşayih'tan emir-nâme alarak 17 Aralık'ta geri döner. Bu defa da Bursa Valisi Rıza Paşa, emir-nâme hususunda sorun çıkarır, nihayet valinin tayin olmasıyla sorun çözülür ve mazbatasını tasdik için 15 Mart 1890'da tekrar İstanbul'a Evkaf Nezareti'ne gider. Böylece üç ayları İstanbul'da geçirir ve bayramda şeyhiyle buluşarak daha önce niyetlendikleri üzere Limni'ye Piri Niyazi-i Mısıri'nin kabrine ziyarete karar verirler. Böylece Şemseddin Efendi'nin hayatında Limni serüveni başlamış olur.

C- Limni ve Midilli Seferleri

30 Mayıs 1890'da saat on buçukta şeyhiyle beraber İstanbul'dan vapurla hareket ederek Gelibolu üzerinden gece saat üçte Limni'ye varmışlar ancak şeyhinin işleri sebebiyle üç gün sonra İstanbul'a dönmüşlerdir.

30 Mart 1896'da ailesini de alarak dergâhın işleri için Şeyh Sabit'le İstanbul'a gitmiş, İstanbul'da 32 gün kaldıktan sonra ailesini İstanbul'da akrabalarının yanında bırakarak 30 Nisan'da İstanbul'dan vapurla Selanik'e varmış, Selanik'te iki hafta geçirmiş ve bu süre zarfında oradaki bütün tekkeleri ve diğer kurumları gezmiştir. Sonrasında 14 Mayıs Çarşamba günü Limni'ye ulaşmıştır. Bu defa Limni'de on beş gün kaldıktan sonra yine Selanik üzerinden (orada da beş gün kaldıktan sonra) 3 Haziran 1896 Salı günü İstanbul'a varmış ve Bursa'dan yola çıktığının 75. günü ki 12 Haziran 1896'da tekrar Bursa'ya dönmüştür.

9 Ekim 1898 Pazar günü Mudanya üzerinden İstanbul'a gitmiştir. Orada tam iki hafta kaldıktan sonra Çanakkale ve Ayvalık üzerinden 24 Ekim 1898'de Midilli'ye geçmiş, orada iki gece kaldıktan sonra da Limni'ye geçmiştir. Limni'de de iki hafta kaldıktan sonra 9 Kasım'da Selanik'e, orada 5 gün kaldıktan sonra 15 Kasım gecesi İstanbul'a dönmüştür. Aynı gün İstanbul'da hiç konaklamadan aktarma suretiyle Mudanya üzerinden akşamüzeri Bursa'ya ulaşmıştır.

Bu yolculuğundan yaklaşık 10 ay sonra özellikle Midilli'deki müntesiplerinden gelen istekler üzerine tekrar Midilli ve Limni'ye gitmeye karar vermiş, 3 Eylül 1899 Pazar günü sabahleyin Bursa'dan şimendiferle hareket ederek Mudanya üzerinden İstanbul'a ulaşmış, İstanbul'da altı gün kaldıktan sonra cumartesi günü vapurla yola çıkarak pazartesi günü Midilli'ye varmıştır. Bu seferinde

çok istemesine rağmen Midilli’de işlerin uzaması üzerine Limni’ye geçmeden İstanbul’a dönmüş, aynı gün akşamı da Bursa’dan çıktıktan tam üç hafta sonra 25 Eylül 1899 Pazar günü tekrar Bursa’ya gelmiştir.

Limni’deki Mısırlilerin, dergâha sahip çıkılması gerektiği, aksi takdirde dergâhın Bektaşilerce sahiplenileceği çağrısı üzerine 8 Ekim 1900 Salı günü Bursa’dan yola çıkmış, İstanbul’da beş gün kaldıktan sonra Limni’ye yönelmiştir. Vapur Gelibolu’da iki saat mola verince orada, Hacı Bayram-ı Veli’nin halifelerinden *Muhammediyye*’si meşhur Yazıcızâde’yi ziyaret etmiş, Pazartesi günü İzmir’e varmıştır. Orada da beş gün kaldıktan sonra Cumartesi günü gece İzmir’den hareketle sabah Midilli’ye ulaşmış, Reğaib kandilini Limni’de geçirebilmek için orada da fazla durmadan Çarşamba günü Limni’ye geçmiştir. Kandili Limni’de geçirdikten sonra 2 Kasım’da, İstanbul’a, 13 Kasım’da da Bursa’ya dönmüştür.

17 Mayıs 1902 Pazar günü trenle Bursa’dan hareketle Mudanya üzerinden İstanbul’a varmıştır. Cumartesi günü İstanbul’dan çıkarak Pazar gecesi Midilli’ye varmış, bir sonraki Pazar günü de Limni’ye geçmiştir. Perşembe günü ise Limni’den çıkarak Cuma günü İstanbul’a ulaşmış ve 12 Haziran 1902 Cuma günü tekrar Bursa’ya avdet etmiştir.

24 Nisan 1904 Pazar günü ailesi ile beraber arabayla Mudanya’ya, oradan da İstanbul’a geçmiş, 3 Mayıs Salı vapurla İstanbul’dan hareketle Çarşamba günü Midilli’ye vasil olmuştur. Oradan Limni’ye geçmiş, Limni’de 14 gün kaldıktan ve Mevlid kandilini orada ihya ettikten sonra 4 Haziran 1904’de Selanik’e uğramıştır. Orada dört gün geçirdikten sonra 8 Haziran’da İstanbul’a, 14 Haziran’da da tekrar Bursa’ya dönmüştür. Bu yolculuğunda ailesini İstanbul’da bırakarak Limni, Midilli ve Selanik’e geçmiştir.

9 Mayıs 1907 Perşembe Bursa’dan şimendüferle Mudanya üzerinden Dergâhın bir kısmının istimlâk edilmesi meselesi sebebiyle İstanbul’a gitmiş ve bir hafta sonra Bursa’ya dönmüştür.

Midilli ve Limni’deki ihvanının gelen yoğun istekler üzerine 19 Nisan 1908 tarihinde Pazar günü ailesiyle beraber arabayla Mudanya’ya oradan da vapurla İstanbul’a geçmiş, İstanbul’da onbir gün kaldıktan sonra bu defa ailesinin de yanına alarak vapurla doğrudan Midilli’ye geçmiştir. Midilli’de kendisi için bir ev kiralanmış ve orada bir ay kaldıktan sonra Limni’ye geçmiştir.. İki hafta kadar Limni’de, dönüşte de iki hafta kadar İstanbul’da kalmış ve toplam yetmiş bir günün sonunda Bursa’ya dönmüştür.

Mehmed Şemseddin Efendi böylece toplam yedi defa Limni’ye, altı defa da Midilli’ye gitmiştir. Daha sonra Balkan Savaşları ve I.

Dünya Savaşı başlamış ve neticede bu adalar elden çıktığı için bir daha ziyarete muvafık olamamıştır.

D- İznik Ziyaretleri

10 Nisan 1900 tarihinde Salı günü bayram namazından sonra Müddeî-i Umumî Reşid Bey, İznik ve İncirli Tekkesi Şeyhi Sırrı Efendi, Reisü'l-meşayih Şeyh Vahi Efendi, Seyyid Usul Şeyhi Abdi Efendi ve Şemseddin Efendi arabalarla yola çıkarak Gemlik yoluyla Pazarköy'e varmışlar, gece oranın eşrafından birinin evinde misafir kaldıktan sonra ertesi gün İznik'e ulaşmışlardır. Eşref-zâde Abdullah er-Rûmî Hazretleri'ni ziyaret etmişler, üç gün sonra Yenişehir üzerinden dönmek üzere yola koyularak, akşama Yenişehir'e varmışlar ve geceyi orada geçirdikten sonra ertesi gün (15 Nisan 1900) yine arabalarla Bursa'ya dönmüşlerdir.

Daha sonra İznik'e bir kez daha gitmiştir ama tam tarihini belirtmemiştir. İstanbul'da Hekimoğlu Ali Paşa Şeyhi Sadeddin Efendi halifelerinden meşhur şairlerden Refi' Kalay'ın torunlarından Nuri Efendi ile yola çıkmışlar ve İznik'te bir gece kalıp Bursa'ya dönmüşlerdir.

II- Cumhuriyet Dönemi Seyahatleri

Mehmet Şemseddin Efendi, Önce I. Dünya Savaşı ardından da Milli Mücadele dolayısıyla yaklaşık onbeş sene Bursa'dan bir yere çıkamamıştır. 5 Temmuz 1925 tarihinde Pazar günü ailesiyle beraber Bursa'dan hareketle Mudanya'ya, oradan vapura binerek İstanbul'daki kızı ve damadını ziyarete gitmişler ve yirmi gün sonra Bursa'ya dönmüşlerdir.

30 Ağustos 1925 Pazar günü meclis kararıyla tekkeler sed ve ilga edilmiştir. 4 Eylül 1925 Cuma günü son dergâhta son mukabeleyi yapmış ve gazetelerde ilanı görünce kendi ifadesiyle 've kâne emru'llahi kaderan makdûrâ' diyerek karara razı olmuştur.

A- Urla'ya Oğlu Fehameddin ile Seyahati

12 Haziran 1927 Pazar günü İstanbul'dan Urla'ya tayin olunan kardeşi Şerafeddin Efendi'nin daveti üzerine oğlu Fehameddin de yanında olduğu halde otomobille Karacabey'e varmış, orada biraz gezindikten sonra Mustafa Kemal Paşa'ya geçmişlerdir. Orada bir gece kaldıktan sonra yine otomobille Susurluk'a ve Balıkesir'e geçmişler, oradan da trene binerek İzmir'e varmışlardır. İzmir'de de bir gece geçirdikten sonra Urla'ya ulaşmışlardır. Urla'da dokuz gün

kalmış ve tekrar İzmir üzerinden vapurla İstanbul'a geçerek, İstanbul'da da on beş gün kalmış 7 Temmuz sene 1927 tarihinde toplam yirmi altı günün sonunda Bursa'ya dönmüşlerdir.

B- İnegöl Ziyareti

22 Temmuz 1928 Pazar günü İnegöl'e gitmiş, üç gün kaldıktan sonra 25 Temmuz 1928 Çarşamba günü Bursa'ya dönmüştür. İnegöl'de iken aynı zamanda maden suyu ile meşhur Çitli Köyü'ne de gitmiştir.

C- Urla'ya İkinci Seyahati

19 Ağustos 1928 Pazar günü sabahleyin Bursa'dan hareketle Çatal Ağıl, Ulu-abad, Kirmastı, Susurluk güzergahından Balıkesir'e varmış, Balıkesir'de bir gece kaldıktan sonra trenle İzmir'e geçmiştir. İzmir'de de yine bir gece kalıp oradan Urla'ya gitmiştir. Orada on iki gün kaldıktan sonra yine İzmir'den trene binerek Balıkesir'e oradan da otomobille Bursa'ya dönmüştür.

Şemseddin Efendi seyahatnamesinin son kısmında çocukluğundan itibaren tanıştığı meşayihın, elini öptüğü zevatın, hocalarının, hürmet ettiği kişilerin, kendisi vesilesiyle tarikate intisab itmiş, hilafet almış muhibbanın isimlerini yazmıştır. Son olarak da Limni Adası'nda medfün bulunan meşhur bazı zevatın isimlerini aktarmıştır.

Sonuç

Mehmed Şemseddin Efendi, anne ve baba tarafından tasavvufi hayatın yaşandığı aile geleneğine sahip olduğundan bu kültüre âşinadır. Ayrıca İslamî ilimlere de vâkıftır. Bunlara ilave olarak çocukluğunda babasının memuriyeti, gençlik yıllarında şeyh olarak bir anlamda görevi gereği, daha sonraları ise hususî sebeplerle çok defa seyahat etmiştir. Bu üç özelliği neticesinde elde ettiği bilgi ve tecrübelerini gayreti sayesinde pek çok esere dönüştürmüştür. *Dildâr-ı Şemsî* de bunlardan birisidir. *Dildâr*, bir seyahatname olarak genel anlamda tarih ilmine kaynaklık ederken diğer taraftan konusu itibariyle olayların yaşandığı şehirlerin sosyo-kültürel hayatıyla ilgili olarak sosyal tarih anlamında, bir şeyhin hayat tecrübesi ve gözlemleri itibariyle de tasavvuf tarihi ve tarikatlar hakkında birinci elden veriler içermektedir.

Tarih doğrudan olguların kendisine ulaşamaz, onları vesikalar çerçevesinde yakalar.²⁰ Bu vesikalardan biri de elimizdeki bu seyahatnamedir. İnsanı bilge bir şeyhin gözüyle 1872-1929 yılları arasında Bursa, İstanbul, İzmir, Limni, Midilli ve Selanik'te gezintiye çıkaran bu eser, aslında bize geçmişimiz ve kültürümüz hakkında bilmediğimizi pek çok şeyi öğretmektedir.

Aynı zamanda aktif bir şeyh profili çizen eser, çoğu insanın düşündüğünün aksine bir dervişin ne kadar aydın olabileceğini, Osmanlı toplumunda ve tarikat ve tekkelerin ne kadar önemli bir görev ifa ettiğini ve bir dönemin toplum hayatını gözler önüne sermektedir. Özellikle tekkeleri ve zikir meclislerini, Ege adalarındaki sosyo-kültürel hayatı, Osmanlı Devleti'nin son, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarını merak edenlere canlı bir cevap niteliğindedir.

Mehmed Şemseddin Efendi, *Dildâr-ı Şemsî* adını verdiği seyahatnamesini sadece kendi hâtıralarını muhafaza etmek için değil, başkaları da okusun diye yazmış, bunu da bizzat belirtmiştir. Zaten müellifin başka pek çok eser kaleme almış olması da O'nun bu türden kaygılar taşıdığını ve kültürel bir miras bırakmak istediğini göstermektedir. Ancak bu, Mehmed Şemseddin Efendi'nin bütün bu iyi niyeti ve sahip olduğu meziyetlere rağmen eserde yazılan bütün hususların aynen doğru kabul edilebileceği anlamına gelmez. Çünkü her ne kadar tarihçilik, geçmişten tarihinin hayatını sürdürdüğü zamana intikal eden bir veriyi kullanarak onun etrafında yapılan bir faaliyet olsa da neticede bu veri, geçmişin tamamı değildir.²¹ Mehmet Şemseddin Efendi, bilgili, kültürlü, tarihe meraklı ve tasavvuf alanında otorite kabul edilebilecek bir insan olsa da kendi döneminde yaşayan bütün insanları ve değerleri aynıyla esere yansıtması da mümkün değildir. Bu sebeple bir seyahatname olarak *Dildâr*'ın tarih yazımına ışık tutabilmesi için elde edilecek verilerin tarihin diğer kaynaklarıyla kıyaslayarak birer hammadde olmaktan çıkarıp mantıksal tasnifi yapılarak işlenmeleri ve kanıtlanabilir doğrular haline getirilmesi gerekmektedir. Yani eserde aktarılan bütün kayıtlar bilimsel kıstaslarla sebep ve sonuç ilişkisi içinde değerlendirilerek, tarafsızlık ilkesi çerçevesinde birer bilgi haline getirilmelidirler. İşte o zaman bu seyahatname gerçek değerine ulaşacaktır.

Şemseddin Efendi, yetiştirdiği geleneği devam ettirmede ne kadar muhafazakâr ise bu geleneğe katkıda bulunmada ve yeni şartlara uyum sağlamada da o kadar gayretlidir. Cumhuriyet'e erken adapte olmuş ve bu dönemde de boş durmayarak kendine göre hizmetine

²⁰ Leon, E. Halkın, *Tarih Tenkidinin Unsurları*, ter. Bahaeddin Yediyıldız, Ankara 1989, s.4

²¹ Aycan, İrfan, *İdeolojik Tarih Okumaları*, Ankara 1999, s.9

devam etmiştir.²² Özel hayatında, vazifesinde ve eserlerinde gayet titiz bir insandır. O ve onun gibilerin bıraktığı mirası devralan bugünün neslinin ise bu mirası ortaya çıkararak, yorumlamaları ve ilavelerle sonrakilere bırakmaları ilme ve insanlığa karşı bir vefa borcudur. Bu çalışma, bir nebze olsun bu gayeye katkıda bulunabilme amacıyla hazırlanmıştır.

Bibliyografya

- Akarsu, Kamil-Tatçı, Mustafa, “Mehmet Şemseddin Efendi’nin Makaleleri: Vahdet-i Vücut,” *Yedi İklim* (Bursa Özel Sayısı) C.V, S.40, 1993
- Akarsu, Kamil - Tatçı, Mustafa, “Mehmet Şemseddin Efendi’nin Makaleleri: Tekâyâ,” *Yedi İklim* C.V, S.42, 1993
- Akarsu, Kamil- Tatçı, Mustafa, “Mehmet Şemseddin Efendi’nin Makaleleri: Osman Gazi ile İlgili Bir Nutuk,” *Yedi İklim* C.V, S.43; 1993
- Akarsu, Kamil- Tatçı, Mustafa, “Mehmet Şemseddin Efendi’nin Makaleleri: Din-Vatan,” *Yedi İklim* C.VI, S.46, 1993
- Akarsu, Kamil-Tatçı, Mustafa, “Mehmet Şemseddin Efendi’nin Makaleleri: Kur’an,” *Yedi İklim* C.VI, S.47, 1993
- Atlansoy, Kadir, *Bursa Şairleri*, Bursa 1998
- Aycan, İrfan, *İdeolojik Tarih Okumaları*, Ankara 1999
- Baykal, Kazım, “Bursa Hakkında Yapılan Etütler”, *Uludağ Dergisi*, S.83, Bursa 1947
- Dağlıoğlu, Hikmet Turhan, “M. Şemseddin Ulusoy”, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, S.53, C. IX
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1996
- Fındıkoğlu, Z. Fahri, “Bursa Müverrihlerinden Mehmet Şemseddin’in Hayatı ve Eseri”, *Uludağ Dergisi* S. 34, Bursa 1941
- Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya-i Ebrar*, C.V, İstanbul Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nu,2309
- İbnülemin Mahmud Kemâl, *Son Asır Türk Şairleri*, C.IV, İstanbul 1988
- Kabakcı, Yusuf, *Dildâr-ı Şemsî*; U.Ü.S.B.E. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2006

²² Şemseddin Efendi’nin bu dönemdeki tavırları için bkz. Kara, Mustafa, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 2005, s. 294–310

- Kaplanoglu, Raif, "Mehmet Semsettin Ulusoy'un Kitapları: Hâkisâr-ı Şemsi", *Bursa Araştırmaları Kent Tarihi ve Kültürü Dergisi*, S. II, Bursa 2003
- Kara, Mustafa, "Bursalı Bir Tarihçi Mehmed Şemseddin (Ulusoy) Efendi", *UÜ İFD*, S.3, C.3, Bursa 1991
- Kara, Mustafa, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 2005
- Leon, E. Halkın, *Tarih Tenkidinin Unsurları*, ter. Bahaeddin Yediyıldız, Ankara 1989
- Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergahları Yadiğâr-ı Şemsi I-II*, haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy, Bursa 1997,
- Tatçı, Mustafa, "Mehmed Şemseddin Mısırî'nin Bir Risalesi," *Tarih ve Toplum*, S. 97, 1992
- Yücer, R.R. "M. Şemseddin Ulusoy", *Türkün Dergisi*, S.9, Bursa 1937